

9. Chabanenko, V. A. (1965), *The dialects of the valley of the river Kinska*: dissertation [Ho-virky dolyny r. Kinskoi: dis. ... kand. filol. nauk], Dnipropetrovsk, 333 p.
10. Shakhmatov, O. (1922), *The essays from the History of the Ukrainian language and the reading-book of the monuments of writing old Ukrainian of XI – XVIII century* [Narysy z istorii ukrainskoi movy ta khrestomatiia z pam'iatnykiv pysemnoi staroukrainshchyny XI – XVIII st.], Kyiv, 184 p.

Надійшла до редколегії 18.01.2017

УДК 811.161

Н. В. Піддубна

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ДИНАМІЧНІ ЯВИЩА У СКЛАДІ РЕЛІГІЙНОЇ ЛЕКСИКИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧ. ХХІ СТ.

Розглянуто динамічні процеси, що характерні для релігійної лексики української мови кінця ХХ – поч. ХХІ ст. З'ясовано, що зміни в ній відбуваються як унаслідок іншомовних запозичень, так і словотвірної та семантичної неологізації, лексичної актуалізації. Визначено, що релігійна лексика бере активну участь у метафоризації мови, одиниці релігійної терміносистеми знають детермінологізації й ретермінологізації, можуть виконувати функцію колоквалізмів.

Ключові слова: релігійна лексика, неологізація, актуалізація, релігійна терміносистема, детермінологізація, ретермінологізація.

Н. В. Поддубная. Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды. *ДИНАМИЧЕСКИЕ ЯВЛЕНИЯ В СОСТАВЕ РЕЛИГИОЗНОЙ ЛЕКСИКИ КОНЦА ХХ – НАЧ. ХХІ ВВ.*

Рассмотрены динамические процессы, характерные для религиозной лексики украинского языка конца ХХ – нач. ХХІ вв. Определено, что изменения в ней происходят как вследствие иноязычных заимствований, так и в результате словообразовательной и семантической неологизации, лексической актуализации. Установлено, что религиозная лексика принимает активное участие в метафоризации языка, единицы религиозной терминисистемы подвергаются детерминологизации и ретерминологизации, могут использоваться в роли коллоквиализмов.

Ключевые слова: религиозная лексика, неологизация, актуализация, религиозная терминисистема, детерминологизация, ретерминологизация.

Piddubnaia N. V. Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda. *DYNAMIC PHENOMENA IN THE BASIS OF RELIGIOUS VOCABULARY OF THE LATE XX - EARLY XXI CENTURIES*

The article contains a review of dynamic processes characteristic to the religious lexis of the end of the XXth – the beginning of the XXIth centuries. It has been found out that these changes happen due to foreign borrowings (mostly new words-names of religious notions of non-Christian, Muslim in particular, religions), and due to word-building and semantic neologization. Innovational processes in the system of religious lexis happen on the word-building level (creation of new collective nouns, nouns denoting women, occasional compound words (juxtaposites and composites)) that is one of the language game techniques in belles-lettres and publicist styles. The widening of the semantics of set units in the Ukrainian vocabulary as an aspect of inner derivation is motivated by extra-lingual reasons and usually happens when a religious lexeme experiences determinologization and desacralization as a result of leaving the bounds of religious discourse. Due to determinologization and metaphorization part of religious terms become units of metalanguages of other spheres, for example, economic.

Religious lexis of the Ukrainian language acquires actualization that is connected with the fixation of lexemes in current dictionaries, for example, those which are used in Ukrainian transla-

tions of the Bible, but not included in the list of previous lexicographic editions. Religious lexemes take an active part in colloquialization of the language, performing the role of jargonisms.

Key words: religious lexis, neologization, actualization, religious terminological system, determinologization, reterminologization.

Підвищена зацікавленість лінгвістів інноваційними процесами, що відбуваються в українській мові впродовж останніх десятиліть, цілком виправдана й умотивована, адже за цей період вона зазнала активного поповнення як новими лексемами, так і лексико-семантичними варіантами (ЛСВ), а також словотворчими елементами, фразеологічними одиницями, синтаксичними конструкціями. Усе це засвідчує відкритість мовної системи щодо екстралінгвальних й інтралінгвальних чинників, її динамізм і гнучкість.

Не можемо заперечити, що неологізація української мови відбувалася й у попередні роки ХХ століття, однак важко не погодитися, що за радянського часу у зв'язку з тенденцією до уніфікації української лексики, зокрема термінології як одного з потужних джерел її поповнення, з російською, перевага надавалася не українським варіантам, а російським. Таким чином значна частина неологізмів різного типу була фактично калькою з російської мови, що дає підстави науковцям вважати, що «зміни, яких зазнала українська мова протягом радянського періоду, не можна вважати наслідком її розвитку» [11, с. 91].

Мета цієї статті – дослідження динамічних процесів у царині релігійної лексики як такої, що значно активізувалася останнім часом у зв'язку зі зняттям табу на свободу віросповідання, а відтак на оновлення якої впливають не тільки внутрішньомовні, а й зовнішньомовні фактори. Лінгвістичні дослідження кінця ХХ – поч. ХХІ ст. невпинно звертають увагу на багатоманіття й різноплановість інноваційних змін української мови (див. роботи Д. Мазурик, О. Стишова, В. Герман, Є. Карпіловської, І. Самойлової, Л. Струганець, А. Нелюби та ін.), а «виникнення неологізмів – одна з пріоритетних тем в українській лексикології й лексикографії» [10, с. 79]. Однак, як засвідчують дослідження, увага дослідників переважно спрямована «на власне суспільно-політичну лексику як одну з узалежнених від комунікативних потреб соціуму мікросистем національної мови, пристосовуваної до умов і до середовища функціонування, у яких вона змінює свій склад і структуру» [Там само, с. 79]. Дослідження релігійної лексики, особливо змін у ній, по суті, тільки розпочинається й представлене, зокрема, низкою робіт А. Ковтун. Це дає підстави вважати цю розвідку актуальною, оскільки релігійна лексика – один із найдавніших невід'ємних складників лексико-семантичної системи української мови, що розвивається за загальними законами й тенденціями, її вивчення уможливує розкриття важливих механізмів вербалізації релігійної картини світу українців, їхньої ментальності.

Серед основних динамічних процесів, що відбуваються в українській мові кінця ХХ – початку ХХІ ст., мовознавці виділяють такі: 1) розширення словникового складу внаслідок іншомовних запозичень, новотворів, неологізмів – поява нових слів та їхніх значень, смислові, аксіологічно-конотативні модифікації сталого лексичного фонду літературної мови; 2) деактуалізація значень, пов'язаних з радянськими реаліями; пасивізація певних груп лексики; зняття так званих «ідеологічних нашарувань» у значеннях багатьох лексичних одиниць; 3) актуалізація (повернення до життя) неактивних у попередній період лексем і переорієнтація номінацій, пов'язаних із соціально-економічною перебудовою суспільства; 4) інтенсивна демократизація (колоквіалізація) мови, виражена в розростанні сфер поширення жаргонної, зниженої, просторічної лексики тощо [Там само, с. 75–76]. Усі ці процеси, хоча й неоднаковою мірою, характерні й для релігійної лексики.

Так, відкритість різних ЛСГ релігійної лексики, їхня здатність поповнюватися новими лексемами засвідчує той факт, що до її складу впродовж усього розвитку української мови, щоправда з неоднаковою інтенсивністю, входять нові конституенти. Зазначимо, що на сучасному етапі розвитку української мови нові лексичні одиниці з'являються рідше, ніж, скажімо, в період запровадження християнства чи в середні віки, адже панівна в Україні релігія, якою є християнство, вже давно зафіксована в мовній картині світу. Однак унаслідок екстралінгвальних чинників, зокрема контактів з іншими культурами, наприклад поживлення взаємодії з кримськотатарським народом, поступово з розряду екзотизмів до ядра лексико-семантичної системи прямують назви таких специфічних для України мусульманських релігійних назв, як *мінбар* – «кафедра проповідника», *теке* – «монастир», *ханджамі* – «ханська мечеть», *тюрбе* – «надгробна капличка з півсферичним куполом», *хурджа* – «відокремлена кімната – келія монахів» та ін. Як видається, такі слова-екзотизми внаслідок дії позамовних чинників переходять до розряду неологізмів і мають велику ймовірність потрапити до активного словника, як сталося, скажімо, з лексемами *мечеть*, *мінарет* та ін. Поява ж новотворів і неологізмів, що слугують для вербалізації складників релігійної КС, і різні аксіологічно-конотативні модифікації є типовими процесами, що виявляються в релігійній лексиці.

У зв'язку з тим, що останнім часом релігійна лексика увійшла до «словника підвищеного попиту» українського мовця [4, с. 43], в українській мові, зокрема в мові художніх текстів, активно функціонують дериваційні неологізми (новотвори), що «як результат внутрішніх процесів динаміки лексичної норми на базі наявних ресурсів попереднього історичного періоду мають більшу питому вагу, ніж нові запозичення. Ідеться про систему способів морфологічного словотворення: складання слів та основ, афіксації (суфіксації та префіксації), а також безафіксні деривати. Виявом подібних інноваційних процесів у лексичній нормі сучасної української мови є входження до її ядра власне неологізмів, тобто слів, що стали фактом мовної практики суспільства, але ще не зафіксовані в нормативних загальномовних словниках і граматиках мови» [10, с. 79]. Інноваційні процеси відбуваються на словотвірному рівні, коли утворюються нові збірні іменники, утворені за допомогою суфікса *-івн(я)*, як іменник *попівня* (від назви релігійної особи *піп*) [14, с. 75], напр.: «Ця *попівня* напасницька і дика Не знає честі й Господа не зна, Бо їхній бог – імперії владика, Ненаситенний кров'ю Сатана» (Д. Павличко). Серед новотворів на позначення понять, пов'язаних із релігією, фіксуються ті, що позначають опредмечену дію, де словотворчим формантом є суфікс *-інн(я)*, як-от в оказіоналізмі *обоження*, утвореному від дієслова *обожити* [13, с. 83], напр.: «На цих духовних координатах поет розпинає себе, не очікуючи ні нашого *обоження* цього саморозп'яття, ні повного сприйняття і співпереживання його болів, ні тим більше – нашого співчуття» (З газети).

Дослідники зазначають, що характерною ознакою української мови є збільшення кількості іменникових дериватів із значенням 'особа жіночої статі'. Це «динамічна категорія агентивних іменників, що активно розвивається, продукт лексичних і словотвірних процесів» [7, с. 161]. У царині релігійної лексики це новотвір-фемінітив *єпископиня* «жінка-єпископ» ← *єпископ* [14, с. 33], напр.: «<...> проте в Англії жінок висвячують на *єпископинь*» (СТБ: Вікна Новини, 08.07.08), де словотворчим формантом виступає суфікс *-ин(я)*, що утворює поширений словотвірний тип (порівн. *педагогиня*, *синоптиकिनя* та ін.).

Традиційно потужним засобом творення нових слів є запозичений з латини суфікс *-ації* (графічно *-ації/я*). У сучасній мові він активно використовується в черезкроковому словотворі – «деривації переважно абстрагованих назв від прикме-

тників чи дієслів, які відсутні в сучасній мовленнєвій практиці (*долар* – [доларизувати] – *доларизація*, *хам* – [хамізувати] – *хамізація*, *брутальний* – [бруталізувати] – *бруталізація*)» [15, с. 157], як це виявилось в появі новотвору *релігієзація*, що означає «опредмечена дія, процес, спрямовані на поширення релігії» [13, с. 102], напр.: «**Релігієзація всієї країни**» (з журналу); або ж лексеми *апостолізація*, що її вживає у своїх творах С. Процюк. Подібні лексеми є одним із засобів вираження мовної гри – зумисного, запланованого відхилення від мовних норм з метою створення прагматичного ефекту, «оновлення» мотивованості словесного знака на тлі автоматизованості стандартної мови [8, с. 23–24].

Характерною ознакою новітнього періоду розвитку лексичного складу української мови є поява складних слів. За спостереженнями Н. Стратулат, «реєстр Словника української мови у 20-ти томах значною мірою поповнився за рахунок складних слів, а саме юкстапозитів та аббревіатур, меншою кількістю – композитів та зрощень» [19, с. 11]. Однак, як засвідчує досліджуваний матеріал, саме композити є одним з найбільш активних способів словотворення лексем з релігійним компонентом у значенні, до яких належать okazіоналізми на зразок іменників *новокаїн* (Ю. Андрухович), *іконокласти* (О. Забужко), *смертохристи*, *воскресохристи* (Ю. Щербак), прикметників *небохресний* (П. Перебийніс) та ін., наприклад: «*Льоди розтануть – і настане час **небохресної** води. Владико, Вашими устами рече Господь наш невидим*» (П. Перебийніс); «*Опричники несли червоні хоругви, на яких лик Христа був намальований чорною фарбою; на грудях **смертохристів** замість христів висіли золоті важкі знаки у вигляді літери «Т»: ці знаки символізували розп'яття, на якому загинув Христос, і, водночас, слово *terminus* – кінець, смерть*» (Ю. Щербак). Їхнє функціонування зумовлене прагненням авторів художніх текстів стисло й влучно виразити складний зміст, посилити емоційно-експресивне тло вислову або й цілого твору. «Такі okazіоналізми лаконічно виражають складний зміст, є своєрідними економними універбатами синтаксичних одиниць. Вони вирізняються високим ступенем індивідуалізації, повністю залежать від багатства фантазії і своєрідності світогляду автора, здатні реалізувати найрізноманітніші асоціації. Загальне значення та експресивно-емоційне забарвлення okazіональних композитів, як і okazіоналізмів взагалі, “диктується” конкретною мовленнєвою ситуацією» [6, с. 202].

За спостереженнями дериватологів і неологів, одним із продуктивних способів творення нових слів є юкстапозиція, де переважають форманти іншомовного походження, зокрема компонент *техно-* [9, с. 307–309], який у поєднанні з релігійною лексемою *пекло* утворює інноваційне слово *технопекло* ← *техногенне / технологічне пекло* ← *пекло* [14, с. 98], напр.: «<...> випили по чарці української з перцем, прогулялись віковичним красенем Києвом, тоді ще не затиснутим паралізуючими обіймами нинішнього неконтрольованого **технопекла**» (З газети).

Окремим видом словотвірної гри є ще один «ненормативний» спосіб, а саме контамінація основ, що як спосіб okazіонального словотвору ґрунтується на об'єднанні початку й кінця двох різних узуальних одиниць [3, т. 2, с. 90], наслідком якого є поява в українських ЗМІ лексеми *релігіонер* ← релігі[йник + легі]онер, що означає «релігійник-легіонер» [13, с. 102], напр.: «*Під обкладинкою журналу «*ЛжеNostradamus*» – ...догори ніжні цитати і підпільні посилання, статті сучасників, тіні несучасників, релігійників та **релігіонерів***» (з журналу).

За спостереженнями А. Ковтун [4, с. 43], серед словотвірних неологізмів трапляються як ті, що розвинулися від метафорних семантичних новотворів, уже зафіксованих лексикографічними джерелами, напр. *сакралка* «щось традиційне, нудне» ← *сакральний* «який став звичним, узвичасним; традиційний» [17, т. 9, с. 17] (цей ЛСВ лексеми *сакральний* фіксує його вторинне секуляризоване сприй-

няття); так і ті, що утворені від «свіжих» метафорних семантичних новотворів, що «нині відбувають випробування на життєздатність» [4, с. 43], на кшталт *самаритянство* «жертвність» ← *самарянин* «жертвна, добра, чуйна людина», напр.: «<...> рано чи пізно кожна добра душа втрачає рештки терпіння й **самаритянства** і подається туди, де трава більш смарагдова і соковита, а податки низькі і врегульовані» (С. Жадан) ← «Раптом старий монах легко нахилився і поклав голову до моїх ніг: “Спасибі тобі, добрий **самарянине**”» (М. Дочинець); апостолізація «часта зміна об'єкта спілкування», напр.: «Кохання з елементами **апостолізації** є особливо крихким» (С. Процюк) ← *апостол* «один з якоїсь мандрівної небагополучної компанії», напр.: «Коли ти в 17 років зустрічаєшся з **апостолами** і тягаєшся з ними з однієї таємної вечері на іншу, з одного гастроному до на-СТУПного, ти вже не пробачиш їм ні їхнього старіння, ні...» (С. Жадан) та ін.

Розширення семантики усталених в українському словнику одиниць – ще один аспект внутрішньої деривації, зумовлений екстралінгвальними соціокультурними, суспільно-політичними та ін. чинниками [10, с. 91].

Навіть найновіші лексикографічні джерела часто не в змозі зафіксувати всі семантичні тонкощі вживання тієї чи тієї релігійної лексеми й зміни її положення на аксіологічній шкалі, що відбувається в мовленні (художньому, розмовному, публіцистичному) переважно на основі метафори (модифікація лексичної норми як наслідок метафоризації охоплює близько 60 % інноваційних одиниць [Там само, с. 93]). Розширення семантики слова й зміна її оцінки відбувається, як правило, коли релігійна лексема перестає бути одиницею релігійної терміносистеми, а внаслідок виходу за межі релігійного дискурсу зазнає детермінологізації й десакралізації.

На думку А. Ковтун, причина активної метафоризації релігійних найменувань і поява в них нерелігійних значень пов'язана не скільки з десакралізацією, скільки з пошквалюванням використання релігійних лексем у мовленні. Дослідниця зауважує, що: «сучасна тенденція до метафорного переосмислення аксіологічного потенціалу нейтральної релігійної лексики поза релігійною сферою, як нам видається, відбувається не через зменшення рівня релігійності сучасних носіїв української мови, а завдяки зростанню рівня активізації означеної лексики, хоча змінювати оцінні характеристики розпочали давно» [4, с. 43]. Очевидно, активне вживання «всує» в повсякденні такої специфічної лексики, як релігійна, все-таки поступово спричиняється до її десакралізації (секуляризації).

Як було зазначено, розширення семантики релігійних лексем – явище давнє. Його наслідком є фіксація нових ЛСВ, зокрема зафіксованих у СУМ-20, значною мірою пов'язані з більш пильною увагою лексикографів до Біблії в перекладі І. Огієнка (митрополита Іларіона), а також низки зразків релігійно-церковної літератури. Автори нового словника зазначають, що «Біблія – це унікальний світ, де відомі нам слова, повернуті до системи біблійних тем та ідей, мають специфічні значення. І якщо семантику більшості слів мови формує найближче текстове оточення (словосполучення, речення), то біблійські є дуже місткими і багатовимірними поняттями, які набувають обертонів смислу на тлі всієї текстової структури Святого Письма, адже через них отримують мовну реалізацію провідні біблійні мотиви й теми» [16]. Так, наприклад, у СУМ-20 подано ще один відтінок значення лексеми *апостол*, що виявляється в Біблії і є ознакою релігіолекту, порівн.: у СУМ-11 *апостол* – «1. Згідно з євангельськими переказами – кожний із дванадцяти учнів Христа, яких він послав проповідувати своє вчення. 2. чого, перен., книжн. Гарячий послідовник і проповідник якого-небудь учення, ідеї і т. ін. 3. Церковна книга, що містить “Діяння апостолів” і їх “Послання”. [17, т. 1, с. 55]. У СУМ-20 з'являється новий відтінок першого ЛСВ, що вказує на позначення в

Біблії цим словом не лише учнів Ісуса Христа, а й самого Сина Божого, порівн.: *апостол* – «1. *бібл.* Повноважний посланець, якому Ісус Христос доручив проповідувати Своє вчення. *А коли настав день, покликав Він [Ісус Христос] учнів своїх і обрав із них Дванадцятьох, яких і апостолами Він назвав* (Біблія. Пер. І. Огієнка); *Апостоли з великою силою свідчили про Воскресіння Ісуса Господа, і благодать велика на всіх них була!* (Біблія. Пер. І. Огієнка); // (з великої літери). Найменування Ісуса Христа. *Отож, святі брати, учасники небесного покликання, уважайте на Апостола й Первосвященника нашого ісповідання, Ісуса* (Біблія. Пер. І. Огієнка); 2. *перен., книжн.* Визначний послідовник і проповідник якого-небудь учення, ідеї і т. ін.. 3. Церковна книга, що містить “Діяння апостолів” і їх “Послання” (І. Нечуй-Левицький)» [16].

Прикметно, що деякі сучасні семантичні новотвори можуть вступати в омонімічні відносини з узуальними лексемами, оскільки мотивовані іншими нерелігійними лексемами, напр.: *ангельський* – 1. Прикм. до *ангел* 2. *перен., розм.* Який відзначається ласкавістю, покірливістю, ніжністю, добротою і т. п. [17, т. 1, с. 44], порівн.: *ангельський* – «ознака за стосовністю до Ангели Меркель» [14, с. 8], напр.: «*Ангельська мовчанка: Ангела Меркель промовчала*» (СТБ: Вікна); *язичницький* – «Стос. до язичництва і язичників (у 1 знач.), пов’язаний з ними. // Власт. язичництву, язичникам. // Стос. до часів язичництва, пов’язаний з цими часами [17, т. 11, с. 631], порівн. зафіксоване А. Нелюбою *язичницький* ← “язичник” ← *язик* «стосовний до особи, яка говорить язиком (по-російськи), є прихильником усього російського, не визнаючи українське, заперечуючи його» [13, с. 129], напр.: «*Шановний Петре Андрійовичу, підписи все ж таки варто зібрати, і якомога більше, бо Ви чуєте, як лементують “язичницькі” депутати*» (з газети). У мовленні такі омоніми є потужним засобом вираження експресії, вони увиразнюють думку, надають мовленню іронічного, гумористичного чи сатиричного забарвлення.

Значна частина релігійних термінів унаслідок детермінологізації й метафоризації стає одиницями інших галузевих метамов, зокрема економічної, як наприклад, *ангел* – «облігації, що мають прийнятний рейтинг для інвесторів» [2, с. 612]; *рай (банківський)* – «економічні зони (Швейцарія, Люксембург, Панама та ін.), де податкове й валютне законодавство щодо банківської діяльності є гнучким чи надзвичайно ліберальним» [Там само, с. 12]; *рай (податковий)* – «невеликі держави чи території з відносно низьким рівнем податків і дією податкових пільг, що відсутні в інших країнах» [Там само, с. 42]; *облігація «рай» і «пекло»* – «різновид двовалютних облігацій (долар / ієна), основна сума яких змінюється в залежності від зміни валютного курсу» [Там само, с. 39] та ін. Очевидно, у такому разі можемо розмірковувати про ретермінологізацію як про «процес переходу термінів з однієї науки в іншу» [3, т. 3, с. 173], а саме термінів релігійної терміносистеми у фінансово-економічну.

Як уже було зазначено, зняття «ідеологічних нашарувань» у тлумаченнях багатьох лексичних одиниць є однією з типових ознак динамічних процесів розвитку сучасної української мови. Стосовно релігійних лексем це виявляється в усуненні ремарок на зразок *заст., етногр., книжн* та ін., що вказували на значні стилістичні обмеження низки релігійних лексем, а також дефініцій із засторогою «так званий», «за містичними уявленнями» тощо.

Мовознавці підкреслюють, що сучасний етап розвитку української мови позначений, зокрема, реанімацією «репресованих» лексем, поверненням їй питомо українських форм, створенням або відтворенням лексем, будова яких є більш типовою для української мови. До таких «регенерованих» мовних одиниць належить і низка релігійних лексем. Фіксація наявних у мові, але не включених до по-

передніх лексикографічних видань, очевидно, є виявом не стільки їхньої неологізації, скільки засвідчує їх актуалізацію – «повернення до активного вжитку застарілої або рідковживаної лексики, яка донедавна перебувала на периферії мовної системи» [5, с. 3]. У царині релігійної лексики до таких лексично актуалізованих, зокрема, належать, не фіксовані раніше, але введені до реєстру Словника української мови-20 *апостольство, богозневага, богозневажати, богозневажний, богопізнання* та ін. [12, с. 113], що вживаються в українських перекладах Біблії, напр.: *апостольство* – «Покликання, служіння апостола; вид посланництва від імені Ісуса Христа. *Через Нього [Ісуса Христа] прийняли ми благодать і апостольство на послух віри через ім'я Його між усіма народами* (Біблія. Пер. І. Огієнка)» [<http://lcof.org.ua/ExplS/>]; *богопізнання* – «бібл. Пізнання Бога. *Я милості хочу, а не жертви, і Богопізнання більше від цілопалень* (Біблія. Пер. І. Огієнка); **Богопізнання** доступне всім охочим, але тільки тим, які вірять у Бога, духовно чистим людям (з церк.-рел. літ.) [16].

Традиційно релігійну лексику вважають однією з найбільш стабільних, а релігійний стиль одним з найбільш консервативних у плані змін й взаємодії з іншими стилями, адже релігія – галузь підвищеної уваги до слова. За спостереженнями науковців, вага релігійного дискурсу у формуванні мовної норми є невисокою, про що свідчить «дуже вузька сфера використання сакрального дискурсу в українській мові» [10, с. 231], а сам релігійний дискурс є «нешироким, вузькопрофесійним сегментом комунікації» [Там само, с. 234]. Однак попри сказане, релігійна лексика бере доволі активну участь у ще одному динамічному процесі, а саме демократизації (коловіалізації) мови, де релігійні лексеми виконують функцію коловіалізмів – слів суто розмовного походження, що постають стилетвірними одиницями розмовного стилю [3, т. 2, с. 56]. Ідеться, зокрема, про жаргонізми.

Значимо, що функціонування релігійних найменувань у жаргонному мовленні – явище не нове. Так, скажімо, лексему *архангел* як жаргонізм зі значенням «поліцейський» уживав у щоденнику Є. Чикаленко ще на початку ХХ ст., напр.: «Зустрівся з ...Пчілкою. Сердитися за карикатуру. – Отже вас, каже, – Господь Бог покарав за мене! Так вам і треба! – Так, – кажу, – прислав **архангелів** та й конфіскував той номер» (Є. Чикаленко).

Ця сама лексема наявна й у сучасному російському жаргонному мовленні, порівн.: *Архангел*, а. м. «Угол. Милиционер. Работник налоговой инспекции. А через неделю архангелы из налоговой: “Где деньги от ваших дружков?”» [1].

Як застарілу жаргонну одиницю російської мови кваліфікують слово *батьюшка* – «Арест. Устар. Палач» [Там само]. Однак сучасний український молодіжний жаргон цю релігійну лексему використовує із цілком відмінним значенням, іронічно іменуючи так дільничого міліціонера [18, с. 42] чи за сучасною термінологією поліціанта, напр.: «Щоправда, метикував, лежачи під крапельницею, – у мене в загашику лишився наш дільничий, нашого приходу “**батьюшка**”» (О. Ульяненко). Це підтверджує думку тих учених, що акцентують на своєрідності й самобутності українського жаргону, його відмінності від російського. Л. Ставицька зазначила: «Хай український жаргон і відповідний сленговий вокабуляр сьогодні не такий потужний, як російський, але він існує, і лінгвістична оптика дає змогу добре його розгледіти. Підвищення комунікативної потужності української мови природно «реанімує» лексикон, здатний задовольнити потреби жаргонних стилів спілкування. Нині спостерігаємо формування українського сленгу за рахунок загальноживаної, в тому числі з національно-культурним компонентом, застарілої, питомої розмовної або рідковживаної лексики, діалектизмів тощо» [Там само, с. 17]. Очевидно, релігійна лексика також є одним із джерел українських жаргонізмів.

Серед зафіксованих Л. Ставицькою жаргонних найменувань є релігійні лексеми різних ЛСТ, зокрема таких, як **назви релігійних осіб** (*батьюшка* – «мол., ірон. дільничний міліціонер» [18, с. 42]); **назви релігійних книг** (*Біблія* – «військ.; жарт. Військовий статут» [Там само, с. 49]; *талмуд* – «крим. Документ. 2) мол.; жарт. Інструкція для користування побутовою технікою, апаратурою і т. ін. 3) військ. Військовий статут» [Там само, с. 254]); **назви сил, протилежних Богові** (*біс* у складі ФО *гнати біса* – «1) крим., тюр. Симулювати психічне захворювання. 2) крим., мол. Брехати, обманювати. 3) крим. Удавати з себе дурня. 4) мол. Говорити дурниці» [Там само, с. 49]; *демон* – «1) крим.; несхвальн. Людина, яка не пов'язана зі злочинним світом, але видає себе за таку. 2) крим.; жрм. Дурень» [Там само, с. 96]; *чорт* – «1) крим., мол. Міліціонер; працівник правоохоронних органів. 2) мол. Хлопець, молодий чоловік. 3) мол.; *зневажл.* Невихований, некультурний хлопець, переважно з села» [Там само, с. 293]; *шайтан* – «мол. 1. Некмітлива людина, переважно з провінції. 2) крим., жрм. Нахабна людина» [Там само, с. 296]); **біблійні антропоніми** (*Кайн* – «крим., мол. особа, яка скуповує крадені речі» [Там само, с. 130]; *Хам* – «крим. Чоловічий статевий орган» [Там само, с. 279]); **назви мешканців зниклих країн, що згадуються в Біблії** (*халдей* (лексема з Біблії, *халдей* – «житель азійської країни Халдея» – «1) крим., мол. Офіціант. 2) крим. Людина на побігеньках; 3) крим. Учитель загальноосвітньої школи при виправно-трудовій установі» [Там само, с. 278]); **назви традиційних релігійних обрядів** (*колядувати* – у складі сталого вислову *Йди колядуй* – мол. «Увічлива відмова зробити щось» [Там само, с. 145]).

Отже, релігійна лексика як невід'ємний складник лексичної системи української мови зазнає тих самих динамічних процесів, що властиві мові загалом. Зокрема це виявляється в поповненні її корпусу запозиченнями, неологізмами, аксіологічно-конотативними модифікаціями, актуалізацією, де- і ретермінологізацією, колоквіалізацією тощо. Це підтверджує її відкритість і взаємодію з іншими лексичними шарами і ширше – неспинний взаємовплив мовної і релігійної картин світу, системне дослідження якого й становить перспективи нашої подальшої роботи.

Бібліографічні посилання

1. **Большой словарь русского жаргона.** – URL: <https://ojargone.ru/b/>.
2. **Винник О. П.** Словник найменувань метафоричного походження у сфері економіки / О. П. Винник. – Х. : ХНЕУ, 2006. – 63 с.
3. **Загнітко А. П.** Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни : в 4-х т. / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2012.
4. **Ковтун А. А.** Метафоризована релігійна лексика в українському нерелігійному мовленні / А. А. Ковтун // Наук. вісник Чернівецького нац. ун-ту імені Юрія Федьковича. – 2016. – Вип. 772 : Романо-словянський дискурс, 2016. – С. 38–45.
5. **Ковтунець О. С.** Прийоми лексикографічної актуалізації релігійної лексики / О. С. Ковтунець // Наук. вісник Чернівецького нац. ун-ту імені Юрія Федьковича. – 2016. – Вип. 769 : Романо-словянський дискурс, 2016. – С. 3–7.
6. **Колоїз Ж.** Структурно-семантичні та функціонально-стильові особливості okazіонально утворених номінацій осіб / Ж. Колоїз // Вісник Львів. ун-ту. – Вип. 30 : Серія філологічна, 2003. – С. 197–204.
7. **Космеда Т. А.** Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика : [колект. моногр.] / [Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко, Т. Ф. Осіпова та ін.] ; за наук. ред. проф. Т. А. Космеда. – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; Дрогобич : Коло, 2014. – 472 с.
8. **Космеда Т. А.** Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична іграма (теоретичне осмислення дискурсивної практики) / Т. А. Космеда, О. В. Халіман. – Дрогобич : Коло, 2013. – 228 с.

9. **Кочан І. М.** Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові : монографія / І. М. Кочан. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 519 с.
10. **Літературна норма і мовна практика** : монографія / [Єрмоленко С. Я., Биби́к С. П., Коць Т. А. та ін.] ; за ред. С. Я. Єрмоленко. – Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. – 320 с.
11. **Масенко Л.** Мова і суспільство: Постколоніальний вимір / Л. Масенко. – К. : КМ «Академія», 2004. – 163 с.
12. **Мацько Л.** Лінгвосоціокультурний аспект *Словника української мови-20* / Л. Мацько // *Studia Ukrainica Posnaniensia. Zeszyt I.* – Poznań, 2013. – С. 107–113.
13. **Нелюба А.** Лексико-словотвірні інновації (1983–2003) : словник / А. Нелюба. – Х. : Харків. історико-філол. тов-во, 2004. – 134 с.
14. **Нелюба А.** Лексико-словотвірні інновації (2008–2009) : словник / А. Нелюба. – Х. : Харків. історико-філол. тов-во, 2010. – 115 с.
15. **Пономаренко В.** Семантико-словотвірні особливості суспільно-політичних інновацій у мові засобів масової інформації (на матеріалі періодичних видань 2005–2009 рр.) / В. Пономаренко, О. Ляхова // *У вимірах слова : зб. наук. пр. (до ювілею професора кафедри української мови Л. Г. Савченко).* – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – С. 152–159.
16. **Словник української мови** : у 20-ти т. / Український мовно-інформаційний фонд НАН України; за ред. В. М. Русанівського. – К. : Наук. думка, 2010–2016. – Т. 1–6. – URL: <http://lcorp.ulif.org.ua/ExpIS/>.
17. **Словник української мови** : в 11-ти т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні / редкол. : акад. І. К. Білодід та ін. – К. : Наук. думка, 1978–1980.
18. **Ставицька Л.** Короткий словник жаргонної лексики української мови / Л. Ставицька. – К. : Критика, 2003. – 336 с.
19. **Стратулат Н. В.** Дериваційні та семантичні неологізми в лексичній системі української мови (на матеріалі тлумачного Словника української мови в 20-ти томах) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. В. Стратулат. – К., 2009. – 20 с.

References

1. “Big Dictionary of Russian Jargon” [“Bol'shoj slovar' russkogo zhargona”], available at: <https://ojargone.ru/b/>
2. Vynnyk, O. P. (2006), *Dictionary of Metaphorical Namings in Economics [Slovník najmenovan' metaforichnogo pohodzhennja u sferi ekonomiki]*, Kharkiv, 63 p.
3. Zahnitko, A. P. (2012), *Dictionary of Modern Linguistics: Notions and Terms [Slovník suchasnoj lingvistiki : ponjattja i termini]*, Donetsk.
4. Kovtun, A. A. (2016), “Metaphorical Religious Lexis in Ukrainian Non-Religious Speech”, *Scientific Journal of Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University* [“Metaforizovana religijna leksika v ukraїns'komu nereligijnomu movlenni”], *Naukovij visnik Chernivets'kogo natsional'nogo universitetu imeni Jurija Fed'kovicha*], № 772, pp. 38–45.
5. Kovtunets, O. S. (2016), “Means of Lexicographic Actualization of Religious Lexis”, *Scientific Journal of Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University: Roman-Slavonic Discourse* [“Priyomi leksikografichnoї aktualizatsii religijnoї leksiki”], *Naukovij visnik Chernivets'kogo natsional'nogo universitetu imeni Jurija Fed'kovicha*], № 772, pp. 3–7.
6. Koloiz, Zh. (2003), “Structural-Semantic and functional-Stylistic Features of Occasionally Derived Personal Nominations”, *Scientific Journal of Lviv University* [“Strukturno-semantichni ta funktsional'no-stil'ovi osoblivosti okazional'no utvorenih nominatsij osib”], *Visnik Lvivs'kogo universitetu*], № 30, pp. 197–204.
7. Kosmeda, T. A. (2014), *Gender Linguistics in Ukraine: History, Theoretical Basics, Discursive Practice [Genderna lingvistika v Ukraїni: istorija, teoretichni zasadi, diskursivna praktika]*, Kharkiv–Drohobych, 472 p.
8. Kosmeda, T. A. (2013), *Language Game in the Interpretative Linguistics Paradigm.*

- Grammar of Evaluation. Grammatical Gameme (theoretical cognition of discursive practice)* [Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика отсинки. Граматична ігрема (теоретичне осмислення дискурсивної практики)], Drohobych, 228 p.
9. Kochan, I. M. (2004), *Dynamics and Codification of Terms with Internationalisms in Modern Ukrainian* [Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові], Lviv, 519 p.
 10. *Literary Norm and Speech Practice* (2013), [Літературна норма і мовна практика], Nizhyn, 320 p.
 11. Masenko, L. (2004), *Language and Society: Postcolonial Choice* [Мова і суспільство: Постколоніальний вимір], Kyiv, 163 p.
 12. Matsko, L. (2013), “Lingual-Socio-Cultural Aspect of the Ukrainian Language Dictionary-20”, *Studia Ukrainica Posnaniensia* [“Лінгвосотсіюкультурний аспект Словника української мови-20”], Zesyt I, pp. 107–113.
 13. Neliuba, A. (2004), *Lexical-Word-Building Innovations (1983–2003)* [Лексико-словотвірні інновації (1983–2003)], Kharkiv, 134 p.
 14. Neliuba, A. (2010), *Lexical-Word-Building Innovations (2008–2009)* [Лексико-словотвірні інновації (2008–2009)], Kharkiv, 115 p.
 15. Ponomarenko, V. (2009), “Semantic-Word-Building Features of Social-Political Innovations in the Language of Mass Media (on the material of periodicals of 2005–2009)”, *Within the Realm of Word* [“Семантико-словотвірні особливості суспільно-політичних інновацій у мові засобів масової інформації (на матеріалі періодичних видань 2005–2009 рр.)”], *U vimirah slova*, Kharkiv, pp. 152–159.
 16. *The Ukrainian Language Dictionary. 20 volumes* (2010–2016) [Словник української мови. У 20-ти т], URL: <http://lcorp.ulif.org.ua/Exp1S/>
 17. *The Ukrainian Language Dictionary. 11 volumes* (1978–1980), [Словник української мови. У 11-ти т], Kyiv.
 18. Stavitska, L. (2003), *Concise Dictionary of Ukrainian Jargon* [Короткий словник жаргонної лексики української мови], Kyiv, 336 p.
 19. Stratulat, N. V. (2009), *Derivational and Semantic Neologisms in the Ukrainian Lexical System (on the material of Explanatory Ukrainian Language Dictionary in 20 volumes)* [Деривативні та семантичні неологізми в лексичній системі української мови (на матеріалі тлумачного Словника української мови в 20-ти томів)], Kyiv, 20 p.

Надійшла до редколегії 03.02.2017

УДК 811.161.3'25:811.111:811.161.3'42:821.161.3 – 31*У. КАРАТКЕВІЧ: 398.92

С. В. Падабедава

УА «Гомельські дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны»

АНГЛАМОЎНАЯ ПЕРАДАЧА БЕЛАРУСКІХ ПАРЭМІЙ (на матэрыяле аповесці «Дзікае паляванне караля Стаха» У. Караткевіча)

Розглянуто проблему перекладу паремії з білоруської мови на англійську на матеріалі повісті «Дике полювання короля Стаха» В. Караткевіча. Виділено основні прийоми передачі, використовувані в перекладознавстві, виявлено причини, що викликають труднощі з перекладом.

Ключові слова: паремія, семантика, переклад, міжмовний еквівалент, міжмовний аналог, калька, квазіпаремія.